Sejm czteroletni

Mowy ustawy i pisma
zawarte w T. II. 1790–1791.

r. 1790.

1.) Albertrandi J. K. Uwagi nad wolnością drukowania 1. s. d.
2.) Chomiński Jan 2. 21/X.
3.) Co na tym sejmie koniecznie ustanowić potrzeba 3. s. d.
4.) Dekiert Jan.: List do Małachowskiego, marszałka 4. 3/X
5.) Glave Karol.: Projekt banku narodowego 5. 8/XII.
6.) Kaspary Jan: 6. 7/II, ~~6a~~
7.) Kościałkowski Tadeusz 7. 16/VIII.
8.) Krasiński Adam 8. 17/IX.
9.) Leszczyński 9. 10/VI. 1790.
10.) Lipiński Józef 10. 17/XI.
11.) Małachowski Stan. 11. 20/X. 12. 24/IX. 13. 16/XI.
12.) Moszyński Franc. 14. s. d.
13.) Ostrzeżenie o fałszywem doniesieniu pod hasłem włościan starostwa Wielońskiego. 15. 23/III.
14.) Piniński Wojciech: Projekt względem starostw. 16. s. d.
15.) Plenipotenci miast polskich. 17. s. d.
16.) Projekt o miejscu dla sejmów 18. s. d.
17.) " : Urządzenie fabryk 19. s. d.
18.) Prośba miasta Lublina 20. s. d.
19.) Prośba od officyalistów skarbu koron. 21. s. d.
20.) " miast koron. i W. Ks. Lit. 22. s. d.
21.) Rozrządzenie zsypki zbożowej w Koronie i W. Ks. L. 23. s. d.
22.) Rzewuski Seweryn: Protestacya przeciw sukc. Tronu. 24. 25/IX.
23.) ~~R~~ Rzewuski Józef: Manifest przeciw sukc. Tronu 25. 11/X.
24.) Skałański Francisz. Skarga. 26. 25/XI.
25.) Sokołowski Serafin 27. 10/VI.
26.) Sołtyk Stanisław: 28. 31/X.

27.) Stadnicki Franc. 29. 22/X.
28.) Stanisław August 30. 14/IX. 30a 15/III.
29.) Suplika miasta Kowala 31. 30/V.
30.) Świętosławski Wojciech 32. 15/VII.; 33 10/VIII.
31.) Taszycki Gabryel 34. 16/XI.
32.) Trzciński: Projekt względem starostw 35. s. d.
33.) Uniwersał skonf. stanów 36. s. d.
34.) Użalenie na wojewodę Załę. 37. s. d.
35.) Zalecenie kommisyi skarbu koron. 38. 25/XII.

R. 1791

36.) Breza Stanisł.: 39. 4/I.
37.) Chołoniewski ksawery: Reforma żydów 40. s. d.
38.) Czacki Michał: 41. 7/XI.
39.) Czarnołozki Adam 42. 27/X.
40.) Głos obywatela do stanów 43. s. d.
41.) Gorzeński August: 44. 14/II.; 45. 17/V.
42.) Heyking Henryk. K. 46. 17/II.
43.) Karp M. F. 47. 24/I.
44.) Ledochowski Ant. 48. 14/II.
45.) Leżeński Marcin 49. 14/IV.
46.) Małachowski Stan. Uniwersał 50. 7/V.
47.) Matuszewicz Tad. 51. 5/V.
48.) Męciszewski Kasper 52. 12/VIII.
49.) Poniatowski Michał 53. 28/X. 54. 5/XII. 55. 5/XII [odm. ed.]
50.) Prawo pod tyt: Miasta nasze krol. wolne 56. 18/IV.
51.) Rozgraniczenie dóbr w Provinc. koron. 57. 5/XII.
52.) Skorkowski Albin. Kazim. 58. 9/V.
53.) Sołtyk Stanisław 59. 27/X.
54.) Urządzenie wieczyste królewszczyzn. 60. s. d.
" " " 61. 19/XII.
55.) Trębicki Ant.: Projekt: Miasta nasze krol. 62 s. d.
" " " " " " 63. s. d.

56.) Trębicki Ant: Projekt Miasta nasze Krol. 64. s.d. [odm. ed.]
57.) Uwiadomienie o corocznem deficit skarbu koron.) 65. 28/X.
58.) Woycicki Jan 66. 6/VIII.
59.) Wolff de Ludinghau Jerzy 67. 17/II.
60.) Zajączek 68. 1/II.
61.) Załuski 69. s.d.
62.) Zasady do projektu o miastach 70. 14/IV.
63.) Zboinski Jan. 71. 6/IV.; 72. 14/IV.

PROIEKT
OD DEPUTACYI
Do Examinu Kommiſſyi Skarbu Koronnego wyznaczoney.
URZĄDZENIE FABRYK
W PANSTWACH
RZECZYPOSPOLITEY.

Chcąc widzieć Fabryki udoſkonalone, Rękodzieła do pomyślnieyſzego przyprowadzone ſtanu, oraz ich trwałość na zawſze upewnić, z względu na Oſoby oddaiące ſię rękodziełom na wymiar wzaiemney ſprawiedliwości, i na te pomocy, które opieka Rządowa świadczyć mieſzkańcom kraiowym powinna; naſtępuiące ſtanowiemy Prawa.

ARTYKUŁ I.

O beśpieczeńſtwie Oſób, Domòw, tudzież oſobiſtych Prawach Rzemieślnikow i Fabrykantow.

§. 1.

Wſzyſtkich Rzemieślnikow i Fabrykantòw rękodzieła, oraz Fabryki, pod ſzczególnieyſzą opiekę Rządową przyimuiemy.

§. 2.

Ta zaś ſzczególnieyſza opieka Rządowa w udzieleniu czynnieyſzey pomocy Rzemieślnikom i Fabrykantom, nie ma uwłaczać rozrządzeniom Dziedzicow w ich Miaſtach, ani tey Jurysdykcyi, która im ieſt właściwa.

§. 3.

Nadania wszelkie od Prawney Władzy bądź Fabrykom w ogólności, lub szczególnym Rzemiosłom w używaniu onych teraz zostaiącym udzielone, gdy Prawom kraiowym nie są przeciwne, w zupełney mocy swoiey zachowane mieć chcemy. — Jako zaś wolno było i iest Dziedzicom, skutek umowie wszelkiey, a tym samym z Fabrykami i Rzemieślnikami przez poddanie się Sądowi upewnić; tak zawierane w tym sposobie umowy, że nienaruszone być powinny, deklaruiemy. — Samo zaś przez się rozumieć się ma, iż upewnione Kondycye i warunki od Fabryk i Rękodzieł właścicielom Ziemi, na których gruncie osadzone zostaną, pełnione iak nayściśley być powinny. —

§. 4.

Rzemieślnik lub Fabrykant nad opis umowy zawartey, do dłuższego bawienia się na iednym mieyscu przymuszanym być nie może. Przychodniom, Rzemieślnikom, lub Fabrykantom, do Państw Rzeczypospolitey, równie wolne przebywanie iak wyiście podług ich własney woli ubeśpieczamy: i w ten czas tylko takowy Rzemieślnik lub Fabrykant zatrzymanym być może, kiedy albo w długu winnym, lub warunkach w kontrakcie upewnionych nie uiści się, albo rękoymią do odpowiedzi się zobowiąże, lub w przewinieniu osobistym baczność powinną Rządowey władzy ściągnie. — Wszystkich więc temu opisowi Prawa przeciwnych zatrzymywań iak naysurowiey zakazuiemy.

§. 5.

Rzemieślnikow i Fabrykantow tak kraiowych, iak z Zagranicy przychodzących, równie w czasie woyny i pokoiu, od gwałtownego werbunku uwalniamy. — Czeladnikow nawet dobrowolnie idących do woyskowey służby (gdy przez umowę pewny czas służby swoiey

ſwoiey u Mayſtrow oznaczą) przyimować bez pozwolenia tychże Mayſtrow zakazuiemy. Dozor tey uſtawy przez wydawanie Ordynanſow i karanie przykładne przeſtępnych, Woyſkowych, Kommiſſyi Woyſkowey, zbliżoną zaś baczność podług przepiſow Prawa, Kommiſſyom Woiewodzkim poruczamy. —

§. 6.

Domy Fabryk, na zawſze od ſtanowiſk Woyſka w czaſie pokoiu, uwalniamy. — Rownyż mieć wzgląd, (ieżeli możność dozwoli) w rozkwaterowaniu u Rzemieślnikow nakazuiemy. —

§. 7.

Rzemieślnikow i Fabrykantow uznaiąc za ludzi przemyſłem i pracą ſwoią pożytek kraiowi przynoſzących, znoſiemy te wſzyſtkie przepiſy, które tychże Rzemieślnikow w niektórych Miaſtach od piaſtowania wyżſzych zaſzczytow i Urzędow wyłączały. Owſzem ogłaſzamy: iż każde rzemioſło, iako społeczeńſtwu ludzi pożytek przynoſzące, upodlenia przynoſić nie może.

ARTYKUŁ II.

O wymiarze ſprawiedliwośći w względzie Fabryk i Rzemioſł.

§. 1.

Jako ſkutek umow dobrowolnie zawartych upewniać, ieſt Nas Króla i Stanow zamiarem; tak ſkuteczną baczność na dopełnianie Kontraktow z Fabrykami i Rzemieślnikami przez kogożkolwiek moc czynienia maiącego zawartych, Władzom, do ktòrych takowe ſprawy należeć będą, iak naymocniey poruczamy. — Każdemu Rzemieślnikowi lub Fabrykantowi, wolno będzie umowę zawartą w Akta ſobie właściwe wnieść, i podług wzaiemney ugody każdy Sąd Swiecki *Primæ Inſtantiæ* za Juryzdykcyą do odpowiedzi ozna-

czyć, od którey wyrokow wyłamywać się przy sprawie nie będzie wolno. Gdyby zaś Sąd w takowey umowie nie był wyraźnie wyszczególniony; tedy Pozwany w tym Sądzie odpowiadać ma, któremu iest z Prawa podległy. A przez Appellacye, Kommissye Skarbowe za naywyższy Sąd w tych Sprawach, ieżeli Strony inaczey się nie opiszą, oznaczamy. —

§. 2.

Aby wymiar sprawiedliwości prędzey był przybliżonym, nakazuiemy: żeby tak Juryzdykcye *Primæ Instantiæ*, iak Kommissye Skarbowe, osobny Regestr Spraw Handlu i Rękodzieł utworzyły. Nie będzie wolno Kadencyi lub Roczkow zakończyć, poki wszystkie takowe Sprawy odsądzone nie będą, a Juryzdykcye, które ciągle sądzą, przez trzy dni na tydzień koniecznie takowe Sprawy załatwiać i decydować maią. —

§. 3.

Ze zaś Kommissye Skarbowe tak liczne na siebie włożone maią obowiązki, iż w ich pełnieniu opoźniaćby się mogł wymiar sprawiedliwości; przeto pozwalamy rzeczonym Kommissyom: aby po trzech *ex gremio sui* do sądzenia, sekretnemi kreskami wyznaczały, którzy przez trzy dni co tydzień w extrakadencyach nawet takowe Sprawy rozsądzać będą. —

§. 4.

Aby iednak przez Appellacye czynione zwłoki, nie stawały się stronom uszkodzenia przyczyną; nakazuiemy: aby niesprawiedliwie appelluiący, prawne wydatki, iakie się istotne, nie zaś z umiarkowania Sądowego, być okażą, stronie powracał, nad to, dziesiątą część szacunku rzeczy, lub Summy, o którą Sprawa, w moc ukarania zapłacił. —

§. 5.

Gdy Fabryki i Rękodzieła, to przez niepewne słowne Maystrow z Czeladni-

kami

kami umowy, to przez wyłamowanie ſię od przyiętey pracy pod różnemi pozorami, uſzkodzenia doświadczaią; ſtanowiemy: aby Mayſtrowie z Czeladnikami nawzaiem Kontrakty na piſmie zawierali. — Juryzdykcyom zaś właściwym nakazuiemy: aby bez żadney zwłoki do ſkutkowania takowych umow znaglali. — Buntuiących zaś Czeladź do rzucania warſztatow, bądź wybrania nowych, lub utrzymywania iuż z tym zwyczaiem wprowadzonych dni pewnych do prożniactwa i piiaństwa przeznaczonych, karze wieczney nieſławy i oddania do robot publicznych podlegać uznaiemy, mniey zaś winnych, w miarę nieposłuſzeństwa temu Prawu i urządzeniom Władz wykonawczych, ukaranemi mieć chcemy. —

§. 6.

Gdy częſtokroć Fabryki utrzymuiący przez nieregularność wypłacenia biorących na kredyt do upadku przychodzą; przeto mieć chcemy: aby odtąd od dnia uchybienia opłaty winney Fabrykom lub Rękodziełom kraiowym, procent prawem dla wſzyſtkich mieſzkańcow tey Ziemi opiſany, rachowanym i do zapłacenia przez wſzyſtkie Juryzdykcye nakazywanym zoſtał. Nadto, ſtanowiemy: aby w Konkurſach w Prawie Mieyſkim, długi Rzemieślnikow i Fabryk kraiowych były w pierwſzeńſtwie względem długow za Produkta w tym rodzaiu z Zagranicy na kredyt wzięte, uznawane, *in Potioritate* zaś w Dobrach Ziemſkich, rachunki za rzetelne uznane, lub ſkrypta za Towary albo Produkta z Fabryk kraiowych podług pierwſzeńſtwa Oblaty likwidowane, i lokowane zoſtały. —

§. 7.

Kommiſſyom Woiewodzkim nakazuiemy: aby pilną baczność miały, żeby Kupcy i Fabrykanci w przeieżdzie ſwoim lub prowadzeniu Produktow wyrobionych uſzkodzonemi nie byli. Ro-

wnie Kommiſſyi Skarbowey zalecamy: aby w przypadku gwałtownego zwrocenia z traktu Fabrykantow i Rzemieślnikow, rozganiania Jarmarkow i Targow, wybierania targowego w Miaſtach i Wſiach, wſzelkiey natury moſtowego i grobelnego, przeciw opiſowi Prawa w Rozdziale Formy Rządu o Kommiſſyi Skarbowey, tudzież w Artykule III. tey Uſtawy o fałſzywych miarach i wagach, ſama przez Officyaliſtow ſwoich czyniła. — Nadto wſzelkie ſkargi o uciążenia odbytu Produktow kraiowych, lub potrzebnych do Fabryk nabycia w kraiach Zagranicznych, też Kommiſſye Skarbowe rozważać będą, i zważywſzy ich rzetelność; do Nas Króla i Straży, końcem ſkutecznego dopomnienia ſię o krzywdę, bądź uchybienia obmowy w tey mierze Traktatow, bądź uſzkodzenia ſzczególney Fabryki w odmowieniu ſprawiedliwości, doniosą. —

§. 8.

Upewniaiąc tym ſpoſobem w poprzedzaiących punktach ściſły wymiar ſprawiedliwości dla Fabrykantow; ſłuſzną rzeczą uznaiemy, oddalić ſpoſobność uſzkodzenia w dobrey wierze z temiż Fabrykami czyniących, rowną więc na nich oſtrość w pełnieniu warunkow umow przyiętych, rozciągamy. — Gdyby zaś który z utrzymuiących Fabryki poddał maiątek pod Konkurs Wierzycielom, dowieść natychmiaſt przed Juryzdykcyą ſobie przyzwoitą powinien będzie, iż takowe zrzeczenie ſię maiątku, uchybienie na terminach, ieſt ſkutkiem nieprzewidzianych przypadkow: takiemi być rozumiemy: Ogień, Inkurſyą nieprzyiacielſką, zatonięcie Okrętu lub ſtatku, na którym ſzły Produkta, bądź z Fabryki od właściciela wyſyłane, bądź od niego dla przerobienia do Fabryki ſprowadzane, i to, ieżeli takowego Okrętu lub Statku aſſekuracyi nie było: zbankretowanie drugiego Kupca, z którym takowy Rzemieślnik lub Fabrykant miał do czynienia,

nia, lub nieuiſzczenie ſię dłużnikow: ścieśnienie odbytu Produktow wyrabianych w Fabryce, gdy iey Właściciel nie mogł takowego przeyrzeć zdarzenia. Nadto, takowy poddaiący ſię pod zbieg Wierzycielow, dowieść będzie powinien: iż należytey pilności w Rzemiośle lub utrzymywaniu Fabryki ſwoiey nie uchybił, ani nad ſtan ſwoy marnuiąc maiątek, nie żył. Gdyby zaś którego z tych przypadkow nie dowiodł, lub iſtotna ſzkoda niewyrownywała utraconemu maiątkowi; na ten czas, iako oſzukuiący, karze utraty na zawſze dobrodzieyſtw w Artykule III. tey Uſtawy opiſanych, że podpadać ma, oświadczamy, i nieſpoſobności piaſtowania iakichkolwiek Obywatelſkich zaſzczytow, podlegać będzie. W miarę zas wielkości oſzukania Wierzycielow, zmarnowania umyślnie cudzego maiątku, nakoniec utaienia własności na ſzkodę pożyczaiących, wieczney nieſławy, i oddania do publicznych robot, karę wymierzać Juryzdykcyom przyzwoitym nakazuiemy. —

§. 9.

Ze zaś trwałość Fabryk upewnić ieſt troſkliwości naſzey celem, a odmawianie z Fabryk ludzi, ciąg robot fabrycznych zaſtanawiać zwykło; mieć chcemy: aby nikt Rzemieślnikow do ſwoich Fabryk w kraiu będących, bez zaświadczenia, iż ſą odprawieni, nie przyimował pod karą 500. grzywien w Kommiſſyi Woiewodzkiey wſkazać mianą. Gdyby zaś utrzymuiący Fabrykę, bez ſłuſzney przyczyny uwolnienia dać nie chciał; uciążony, do Kommiſſyi Woiewodzkiey udać ſię będzie mocny, a rzeczona Kommiſſya oſkarżonemu uſprawiedliwić ſię z przyſtawieniem człowieka, o którego rzecz iść będzie, nakaże, i Dekret wyda: za takowym zaś wyrokiem, każdy takowego Rzemieślnika lub Fabrykanta przyiąć, zupełną wolność mieć będzie.

 §. 10.

§. 10.

Ponieważ bez znacznych koſztow na zakład początkowy żadna Fabryka powſtać nie może, a zruynowanie i zepſucie takowego zakładu, nie tylko przynoſi ſzkodę Właścicielowi Fabryki w utracie łożonego maiątku, ale nadto odeymuie ſposob do życia ludziom około Fabryki, lub rękodzieł pracuiącym; przeto, gdyby ktokolwiek z iakichkolwiek bądź przyczyn bez wyroku Sądu przyzwoitego, ważył ſię zakłady iakieykolwiek Fabryki, przez ſpalenie, zburzenie domow i warſztatow Rzemieślniczych, lub Fabrycznych, niſzczyć; takowy iako gwałciciel własności obywatelſkiey i wyrządzaiący krzywdę pożytkom publicznym, w Kommiſsyi Woiewodzkiey natychmiaſt ſądzon być ma, ſzkodę wyrządzoną wrócić obowiązany, i Wieżą na pół-roku ſkarany zoſtanie.

ARTYKUŁ III.

O pomocy i Dobrodzieyſtwach, które Opieka Rządowa Fabrykom udzieli.

§. 1.

Zakładaiących nie będące ieſzcze Fabryki w Pańſtwach Rzeczypoſpolitey, lub zoſtaiące w tak małey liczbie, że wyſtarczyć w części nawet znaczney potrzebom niezdołaią, od Podatkow Rzeczypoſpolitey z poſseſſyi gruntow i domow do Fabryki należących, na lat 15. uwalniamy. Zaczynaiący zaś zakładać Fabryki iuż będące w kraiu w znaczney liczbie, na lat pięć tegoż względu doznawać będą. Ze zaś przez takowe Fabryki Miaſta do lepſzego ſtanu przyprowadzone będą, mieć chcemy: aby w Miaſtach Naſzych Królewſkich i w Dobrach Rzeczypoſpolitey do Skarbu publicznego należących, Zwierzchność mieyscowa Rzemieślnikow potrzebnych tamże oſiadaiących, oraz Fabryki założyć miane, od opłaty ciężarow mieyscowych i wſzelkich ſkładek mieyſkich

na

na równyż czasu przeciąg uwalniała. Uwolnienie zaś takowe od podatkow, co do Skarbu, a ciężarow i składek co do Miast, wprzód nie nastąpi, póki Kommissya Skarbowa rozważywszy pożytek Fabryki, Rezolucyą swoią tych względow nie oznaczy, i warunku w teyże rezolucyi nie umieści: iż po upłynieniu zamierzonych lat zupełney wolności, taż Fabryka przez równy czasu przeciąg z tegoż mieysca przenoszoną nie będzie. —

§. 2.

Nie będzie wolno na potomne czasy *Monopolia*, czyli *Privilegia exclusiva* na przedaż, lub kupno iednego Produktu, bądź kraiowego, bądź zagranicznego, z wyłączeniem innych, wyiednywać, i nikt takowych wyłączeń nadawać nie będzie miał mocy. Gdy iednak chcący zakładać nie będące ieszcze w Państwach Rzeczypospolitey fabryki, znacznieysze kapitały wydawać muszą, i tym przypadkom są wystawieni, których następnie stanowiący fabryki niedoświadczaią; Przeto w widoku tak sprawiedliwey pomocy, iak utrzymania potrzebney konkurrencyi, stanowiemy: Jeżeli kto zechce założyć fabrykę nie będącą ieszcze w Polszcze, w celu zyskania czynnieyszey pomocy, udać się będzie mocen do Kommissyi Skarbowey, i wyrazi, w którym Woiewództwie osiąść zechce; Kommissya zważywszy pożytek stanowić mianey fabryki, oraz pewność podaiącego żądanie, nieodwłocznie po Ambonach tegoż Woiewodztwa ogłosić każe chęć takowego Entreprenera z obwieszczeniem: aby w ciągu 12. niedziel, mieszkańcy tego Woiewodztwa chcący takąż samą fabrykę założyć, do Kommissyi się zgłosili. Na terminie takowym Kommissya, wiele beśpiecznych osob do pomienionego celu skutkowania znaydzie, tylu, równie sposobność każdego rozeznawszy, wolność mienia tey fabryki w miarę kosztow, na lata pewne, byle lat 10. nie przechodziło, przyzna, i przez

ten czaſu przeciąg w tegoż Woiewòdztwa okręgu, nikt podobney fabryki zakładać nie będzie mocny. Po upłynieniu zaś lat rzeczonego wyłączenia, przez równy czaſu przeciąg Fabryka nie będzie mogła być przenieſioną.

§. 3.

Wſzyſtkie machiny i warſztaty do Fabryk, oraz farby, niemniey produkta w Fabrykach naſzych przerabiać miane, za iſtotnym o potrzebie onych dowodem, Kommiſſyom Skarbowym bez opłaty cła, do Polſki i Litwy wprowadzać pozwalamy. Nadto, wſzyſtko, cokolwiek w rękodziełach iuż przerobionego w fabrykach naſzych okaże ſię, to równie bez cła za granicę wyprowadzone będzie.

§. 4.

Cokolwiek do udoſkonalenia rzemioſł ściągać ſię może, to Kommiſſya Skarbowa dla nowych i pożytecznych wynalazkow przez podanie kweſtyi do rozwiązania, bądź w kraiu, bądź za granicą nadgrody wyznaczenie ułatwiać ſtarać ſię będzie, iako w Rozdziale o Kommiſſyi Skarbowey ieſt opiſane. Ròwnie zalecamy Kommiſſyi Edukacyiney: aby w Akademiach kazała względem ſadzenia i rozmnażania roślin do farb potrzebnych, tudzież w innych obiektach, ſzczególniey w Chimii do ulepſzenia rzemioſł ściągaiących ſię, badania i doświadczania czynić, a z rozwagi nayściśleyſzey i korreſpondencyi z zagranicznemi Akademiami (na co Kommiſſya Edukacyina fundusz wyznaczy) wynikaiące rady, iak naydokładniey zbierała, i drukiem upowſzechniała, nakoniec Plantatorow roślin do farb i fabryk potrzebnych z naywiękſzą oſzczędnością Kommiſſye Skarbowe ſprowadzą, i do rekwiruiących obywatelow poſyłać ich będą.

§. 5.

§. 5.

Ze zaś utrzymywanie żelaznych i innych mineralnych fabryk szczególniey iest potrzebne; przeto potwierdziwszy układ Kommissyi Skarbowey Koronney w wysłaniu uczniow do Akademii Gorniczey, nakazuiemy: aby zawsze Kommissya Skarbowa Koronna czterech, a Litewska dwóch ciągle uczyć nauk potrzebnych na ten koniec, bądź w kraiu, bądź za granicą, kazała: wydoskonalonych zaś w Akademiach, kosztem publicznym tym celem utrzymywanych, na każdą rekwizycyą Obywatelow, tak do zakładania fabryk mineralnych, iak ich ulepszenia, wysyłała (z warunkiem tylko nadgrody kosztu za drogę wysłanemu) — Nadto dla rozszerzenia Nauk Mineralogii i Decymazyi, Kommissya Edukacyina, Professorow, Gabinety i *Laboratoria* w Akademiach na ten koniec utrzymywać będzie.

§. 6.

Gdy Zakonnice i Zakonnicy nie tak wiele do obowiązkow sobie powierzonych, przyłączoney maią pracy, utrzymywaniem zaś fabryk, staraniem i użyciem środkow do ich rozszerzenia, nakoniec przysposobianiem do nich materyałow, czynną stawać się mogą pomocą wspólney Oyczyznie; zalecamy Kommissyom Skarbowym: aby porozumiawszy się z PP. Biskupami obydwóch obrządkow, stosownie do pozycyi i sposobności Klasztorow, takowy układ uczyniły, przez który albo drzewa i rośliny potrzebne byłyby rozkrzewiane, albo same fabryki zakładane, lub nauka potrzebna do rozszerzenia światła w Ekonomice wewnętrzney, dawaną została.

§. 7.

Wszystkie towary w Fabrykach Polskich wyrabiane wyimuiemy od opłaty mostowego i grobelnego, a na przewozach trzecią część od zwykłey należno-

ści brać tylko pozwalamy, i tę różnicę między kraiowemi i zagranicznemi towarami zachowaną w Instruktarzach do mostow i grobel przez Kommissyą Skarbową mieć chcemy.

§. 8.

Nakazuiemy Kommissyi Woyskowey: aby zaleciła Kommissyoryatowi i Woysku całemu, aby z fabryk kraiowych wszystkie potrzeby woyskowe, ile to być może, przez wzgląd na szacunek towarow i onych obfitość, opatrzone były, i w ten czas tylko z Zagranicy sprowadzać dla woyska potrzebne rekwizyta pozwalamy, kiedy taż Kommissya Woyskowa za zniesieniem się z Kommissyą Skarbową przekonana zostanie: że albo potrzebnego rekwizytu w kraiu dostać nie można, albo znaczna różnica w dobroci lub taxie okaże się. — W tym zaś tak mocno-różney ceny, lub dobroci przypadku, Kommissya Skarbowa dochodzić ma przyczyny drożyzny, aby ią zważywszy, śrzodki do łatwości iey umnieyszenia, bez szkody Właściciela podała.

§. 9.

Gdy fabryki pierwiastkowych nakładow na założenie swoie potrzebu ą, a w tych niedostatku, sposobność rozszerzania upada; nakazuiemy Kommissyi Skarbowey: aby ta, upewniwszy *anticipativè* płacę Woyska, pieniądze z Kass Regimentowych, Pułkowych i Brygadowych, z Wakantow na zapomaganie, sposobem pożyczenia, a bespieczeństwa zupełnego opatrzeniem przeznaczyła. Co zaś zostaie w Kassie na 18. 9. lub dwuletnie sprawunki, to Kommissoryat rownie użyie do fabryk tego rodzaiu, aby częściami odbieraiąc, zapas był zawsze gotowy. —

W Miastach zaś gdy iakowe kapitały od nieuchronnych potrzeb municypalnych zostaną; te na fabryki tegoż Miasta, w którym się znayduią, za wiadomością Kommissyi Policyiney obracane być maią. —

Ze

Ze zaś tak małe ſummy w proporcyi widoku znacznego potrzeby kapitałow na założenie fabryk, z tych źrzòdeł okażą ſię; pozwalamy Kommiſſyom Skarbowym: aby w Koronie 300,000. w Litwie 200,000. Złotych Polſkich od Superaty z każdych dwóch lat, gdy od potrzeb prawem oznaczonych pozoſtanie, odciągnely, i za opłaceniem procentu po 5. od ſta, i opatrzeniem bespieczeńſtwa, kapitał, dzieląc go na raty, tym fabrykom dały, które z produktow kraiowych ſwoie towary wyrabiaią. —

§. 10.

Gdyby zakładaiący Fabryki żądali pomocy od ludzi w Szpitalach będących; Przełożeni takowych domow, za ſprawiedliwą cenę, robotę przyimować maią. Równie Magiſtraty włoczęgow i innych ludzi, gdy do Fabryk ſposobnemi będą, i Rządzcy onych przyiąć zechcą, oddawać maią. Nakoniec Kommiſſye Woiewodzkie Uniwerſałami ſwoiemi donoſić będą wſzyſtkim Parafiom o ſposobności zarobkow przy Fabrykach, gdyby kto roboty potrzebował, a nie znaydował zarobku w mieyscu, w którym zoſtaie, lub u właściciela, w którego domu mieſzka, względem czego i Rodzice zachęcani być maią, aby dzieci ſwoie do prac rolniczych niezdolne, na zarobek do Fabryk odſyłali. — Nauczyciele Szkółki Parafialney, ktòrzyby w okręgu iednego Woiewodztwa naywiękſzą liczbę dzieci, bądź wiary Chrześciańſkiey, bądź Zydowſkiey, do pomocy Fabrykom zachęcili, i ſkutkiem dopełnienie życzenia Nas KROLA i Stanow dowiedli; za poprzedniczym zaświadczeniem od Kommiſſyi Woiewodzkiey, Medal ſrebrny z napiſem ſtoſownym od Kommiſſyi Skarbowey odbiorą, i na ten koniec dozwalamy Kommiſſyom expenſu na 5. Medalow ſrebrnych do rozdania w każdym Woiewodztwie corocznie.

§. 11.

Gdy mieszkańcy Państw Rzeczypospolitey składaiący podatek, naypierwsze Prawo maią do opieki władzy naywyższey; zalecamy Kommissyom Skarbowym: aby, ile Kray będzie opatrzony w rękodzieła Fabryk Kraiowych, tyle pomocy i opieki onym świadczyły, daiąc onym preferencyą nad zagraniczne, nie naruszaiąc iednak w tym konkurrencyi handlowey, za którey pomocą tanność i obfitość w każdym kraiu utrzymuie się. —

§. 12.

Nakoniec mieć chcemy: aby co dwa lata Kommissye Skarbowe Nam KROLOWI i STANOM Tabellę Fabryk podawały, zdaiąc sprawę: iakich środkow do zaprowadzenia, lub ulepszenia rękodzieł użyły? i Proiekta w tey mierze potrzebne podawać będą obowiązane.

1
3
8
17
28
25
30
40
41
47
53
59
60
63